

*С. С. Мазур,
аспірант кафедри державного управління і менеджменту, НАДУ,
заступник начальника Служби — начальник відділу Управління державної охорони України*

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ

У статті узагальнено надбання історії розвитку забезпечення безпеки органів державної влади та посадових осіб (державної охорони) з часів Київської Русі до сучасних днів.

In the article generalized acquisition of history of development of providing of safety of public authorities and public servants (state guard) from times of Kievan Rus to modern times.

Ключові слова: забезпечення безпеки органів державної влади та посадових осіб, державна охорона, охоронець.

Key words: providing of safety of public authorities and public servants, state guard, bodyguard.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

У сучасному світі реформи визнані найкращим шляхом прогресивного розвитку суспільства. Навіть його глибокі, докорінні перетворення здійснюються з опертям на комплекс реформ [1, с. 481]. На думку окремих науковців, реформи розглядаються як найбільш імовірна форма подальшого розвитку постіндустріальних суспільств [2, с. 951]. Для України також актуальним є системне суспільне реформування з метою забезпечення подолання кризи та підвищення якості життя громадян. Відповідно до реформ, які відбуваються у державі, здійснюється реформування військових формувань та правоохоронних органів. В умовах реформування сектора безпеки України відповідно до стандартів демократичного суспільства набувають особливої актуальності проблеми ефективної реалізації повноважень органів державної влади України у сфері забезпечення безпеки посадових осіб та нормального функціонування державних органів. Аналіз світового і вітчизняного досвіду забезпечення безпеки органів державної влади та посадових осіб в державі свідчить, що безпека посадових осіб завжди відіграла важливу роль у державі — як запорука демократичного і стабільного розвитку. Забезпечення державної охорони органів державної влади, безпека посадових осіб держави залишається важливим складовим елементом національної безпеки, відіграє особливу роль не тільки під час світового розвитку суспільства, але ще більшого значення здобуває під час кризових ситуацій. Актуальним при цьому є вивчення та узагальнення історичного розвитку державної охорони, організаційно-правових аспектів становлення інституцій державної охорони.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Серед сучасних українських учених питання розвитку забезпечення державної охорони органів державної влади, безпеки посадових осіб є малодослідженим, а відповідно і майже не висвітленим. До небагатьох, хто працює у даному напрямі можна віднести С. Кіслова, Б. Кириченко, Т. Подашевську, С. Смоляннікова, В. Строгого, М. Кабачинський.

НЕВИРІШЕНІ РАНІШЕ ЧАСТИНИ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ

Водночас досі відсутні узагальнення історичного розвитку державної охорони, які підлягають врахуванню при підготовці пропозицій та реалізації заходів вдосконалення державної охорони органів державної влади, безпеки посадових осіб.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є узагальнення організаційно-правових аспектів становлення інституцій державної охорони за часів Київської Русі, козацької доби, Російської імперії, Центральної Ради, Гетьманату, Директорії, Радянської України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Одним з інститутів забезпечення безпеки органів державної влади є інститут державної охорони. Даний інститут забезпечує безпеку посадових осіб, охорону важливих державних об'єктів, нормальне функціонування окремих органів державної влади, які визначені чинним законодавством як такі, що повинні бути забезпечені державною охороною. Здійснюють таку безпеку люди, які називаються охоронцями.

Сучасний охоронець посадових осіб, державних установ — це особа, здатна на професійному рівні запобігти подіям, оцінюючи їх потенційну небезпеку і визначаючи необхідні заходи, яких доцільно вжити, щоб відвернути небезпеку чи звести її до мінімуму. Основне його завдання полягає в тому, щоб зберегти життя людині, за яку він відповідає, де б вона не знаходилась.

Життя публічної особи постійно знаходиться під наглядом не тільки очей, а й іноді під прицілом снайперської гвинтівки. Саме слово "тілоохоронець" дуже точно визначає суть даної професії. Захист тіла державного або політичного діяча — це не тільки збереження життя і фізичної недоторканості особи від будь-яких зазіхань ззовні, це збереження державності країни, яку ця особа представляє.

Охорона державних, політичних лідерів країни, особливо важливих об'єктів, органів державної влади — явище найдавніше.

Актуальним є вивчення та узагальнення історичного розвитку державної охорони, організаційно-правових аспектів становлення інституцій державної охорони.

Історія професії "охоронець" сягає вглиб століть. Батьківщиною цього виду діяльності можна вважати Близький Схід і Північну Африку. Охоронці вважалися усього лише живим прикриттям від дротиків, стріл, куль, тобто служили бар'єром між особою, яку охороняють, і тими, хто цій особі загрожував.

Перші охоронці з'явилися одночасно з першими "професійними убивцями". Древні виховували воїнів, які зі зброєю повинні були знищувати ворога. Першими професійними військовими були саме охоронці (у тодішньому війську були ті, хто належав до королівської охорони — охоронці і воїни, що прикривали правителя під час бою).

Східні терміни "друг", "дружина" (але не жінка), найбільш давні і характерні для охоронців, так чи інакше, зводяться до найманців або родових воїнів, частки війська феодала. Але їхня історія не була самотньою. Курйозно, але витоки походження професійних охоронців і найманих убивць історично ідентичні.

За часів Київської Русі, а згодом у Російській імперії, у державах балтійського басейну, в Англії (не плутати з Великою Британією) існували цілі підрозділи або полки, сформовані з тих, кого надалі стали називати охоронцями.

Культура охоронців завжди мала відповідати розвиткові суспільних відносин. До таких людей завжди висували підвищені вимоги і приділяли багато часу для їхнього виховання. Готуючись до своїх завойовницьких походів, Олександр Македонський наприклад особливо прискіпливо підбирав воїнів у особисту охорону. Серед обов'язкових іспитів для охоронців Македонського було і таке: кандидата раптово заводили в приміщення з левом. Якщо, побачивши звіра, чоловік червонів, Македонський брав його в охорону, якщо бліднів, з ним прощалися (психологи лише в 60-ті роки минулого століття дійдуть висновку, що у швидко червоніючих індивідів у хвилину небезпеки різко підвищується кмітливність).

Сучасна українська історична наука на питання, коли ж саме були утворені перші підрозділи державної охорони часів Київської Русі, дає відповідь — історіографічних даних в архівах не зазначено. Але ж у спогадах "Слова о полку Ігореві" ясно зазначається, що дружина князя загинула на полі брані, але не зрадила свого господаря.

До останнього часу вважалося, що дружина, це суто військове формування на службі у Київського князя. Але останні археологічні знахідки та розшифрування дають тверду відповідь, що не тільки у Ігоря, а й майже у всіх князів за часів князівства Київської Русі була окрема дружина, яка безпосередньо виконувала функції державної охорони. Так, за висновками провідних фахівців історичної науки, поняття "дружина" — буквально означала загін воїнів, причому вказується на той факт, що первісно князя і дружину пов'язували дружні стосунки. Ці стосунки підкріплювалися обопільними особистими зобов'язаннями. Зокрема, князь повинен був піклуватися про справедливий розподіл здобутих спільно з дружиною трофеїв, а дружина була зобов'язана підтримувати і захищати свого князя. У період зародження давньоруської державності військова сила (дружина) та князівська влада ще не відірвалися одне від одного і склали єдине ціле. У середовищі дружинників князь, як правило, вважався першим серед рівних [3, с. 18].

Дружина виконувала як внутрішні (тобто, поліцейські

та охоронні) функції, так і зовнішньополітичні завдання захисту племен, котрі запросили даного князя на допомогу від насильницьких дій з боку сусідів. Зазвичай кількісний склад дружини князя, тобто особистої охорони, не виходив за межі 300—400 чоловік. Сама ж дружина була поділена на "старшу дружину", до якої входили не стільки воїни, скільки радники князя, майбутні бояри; "середню дружину", яка саме й відповідала за ратну справу князя і на "молодшу дружину", яка і стала першим за часів Київської Русі підрозділом державної охорони.

Дружина, дійсно, була ядром війська. І у перший період існування Київської Русі на початку X-го сторіччя, дружинний лад характеризувався тим, що дружинники постійно перебували поруч з князями, жили з ними, поділяли їх інтереси, в усьому допомагали їм. Князі постачали дружину всім необхідним: їжею, одягом, зброєю. Літопис розповідає, що Володимир Святославич "любя дружину и с ними думал о строе земелнем и о уставе земелнем" [4, с. 53].

Але не вся дружина була тільки з заможних осіб. Дійсно, основний контингент дружини — це родова знать, але усякий вірний воїн, кого князь вважав цінним у ратній справі і пораді, міг бути включений до складу дружини. Із рядів старшої дружини виходили найбільш важливі представники князівської адміністрації: посадники, тисяцькі та інші. Молодші дружинники ("отроки", "пасинки", "дитячі") постійно знаходилися при дворі князя, зближувались зі слугами. З молодшої дружини саме і виходили охоронці князя, а також призначалися на нижчі посади [5, с. 146—147].

Таким чином, можна вже зазначити, що перші підрозділи державної охорони України з'явилися на межі X—XI сторіч. Паралельно з процесами державотворення в Україні формувалися і підрозділи, які здійснювали охоронні функції [6].

Розвиток європейської державності під час епохи відродження набув і нового напрямку в питаннях забезпечення охорони королівських осіб та дворів, з урахуванням посилення боротьби між країнами та величними особами. Спогади сучасників того часу свідчать, що боротьба за трон велася не тільки на полях битв, а й на полях придворних боїв, коли не стільки відкрита битва, скільки замах або дворовий переворот, приводив до знищення усїєї королівської родини, а з нею, і політичного устрою.

З періоду Пізнього Середньовіччя ясна необхідність мати єдиний державний орган забезпечення безпеки коронованих осіб, який підпорядковувався б не окремій династії, а безпосередньо "короні". Яскравим прикладом виконання такої функції стала королівська охорона короля Франції, "мушкетери короля" та кардинала — "гвардійці кардинала".

На межі XVI—XVII сторіч саме французька модель забезпечення державною охороною коронованих осіб та членів королівської династії стала прообразом державної охорони. Крім того, саме французька методика державотворення та державної охорони стала базовою для полків особистої сотні, які саме і забезпечували охорону не стільки гетьманів, скільки керівників козацької держави. Це факт визначають всесвітньо відомі історики, політики, філософи.

В офіційних історичних джерелах зазначено, що спогади про козаків вже є у літописах 1489 та 1492 років.

Давньогрецький мислитель Платон, який жив у 427—437 роках до нашої ери, в трактатах "Держава" і "Зако-ни" вивів таку формулу: "Головна мета життя людини —

виховувати в собі чесноти. Для здійснення цього потрібні ідеальний державний устрій та ідеальне законодавство". На думку основоположника комуністичного вчення Карла Маркса, близько до таких суспільних вершин піднімалася Запорозька Січ, названа ним "Християнською козацькою республікою", і щиро жалкував, що з її ліквідацією людство втратило багатющий досвід істинної демократії.

Загальновізвано: козацтво — це виплід горя, густо засіяного панською Польщею, під владу якої після Люблінської унії 1569 року потрапила Україна, яка до цього була під Литвою. Польське панування почалося з переділу землі, запровадження кріпацтва, насаджування польської мови та католицької релігії. Від знущань місцевий люд мусив тікати на незаселений південь, у дикий степ, у Дніпровське пониззя. Там учорашній підніжок став сам собі господарем, і старшиною, і суддею. Одне слово — козаком. Так, тюркськомовні народи називали вільних, рухомих, готових до війни й далеких походів людей. А з метою захисту від нападів банд іновірів, помсти польським кривдникам, по грабунку татарських і турецьких обозів чи кочових станів козаки єднались у ватаги.

Назва "Січ", вірогідно, походить від слова "сікти". Від переслідувачів можна було ховатися лише у лісових хащах, де вирубувалося (висікалося) місце для розташування табору. У Придніпровських плавнях виникли Хортицька, Томаківська, Базавлуцька, Микитинська, Чортомлинська, Кам'янська, Олешківська і Підпиленська січі, які у різні часи за різних обставин слугували центрами вольності. Коли ж Дмитро Вишневецький (Байда) побудував на Хортиці фортецю для захисту від набігів турків і татар і вона витримала тяжку облогу хана Давлет-Гірея, всі козацькі ватаги визнали її, Запорозьку Січ, своєю столицею.

Майже два з половиною століття на Запорозькій Січі існувала лише омріявана в європейських державах система демократичного самоуправління. Члени общини наділялися рівними правами, не мали приватної власності, спільно володіли земельними угіддями, справедливо ділили здобич. Управління общиною здійснювалося суто через обраних осіб, які підлягали обов'язковому й строгому звітові перед громадою, яких вона й змінювала в разі необхідності. Кожний козак на Січі почувався повноправним громадянином, причетним до управління Вітчизною і відповідальним за її благополуччя. Він вважав цю державу і владу настільки своєю, що в разі потреби без вагань віддавав за неї життя [7, с. 17].

Станом на 1620 рік реєстрове козацтво України вже складало Корсунський, Канівський, Черкаський, Білоцерківський та Переяславський полки, кількість військ яких налічувала понад сорок тисяч козаків. А Білоцерківський полк у 1648 році, тобто році початку козацьких війн, став особистим полком Гетьмана Богдана Хмельницького. Необхідність утворення на базі Білоцерківського полку особистої сотні з метою фізичного та іншого захисту Гетьмана була зумовлена тим, що і з боку Варшавського трону, і з боку Кримського хана та Турецького султанату була реальна загроза знищення Богдана Хмельницького, як керівника козацької війни та організатора козацької держави. Крім того, була й ще одна дуже небезпечна проблема. У той час між численними полковниками виникали сутички, які історики згодом назвуть "особливістю національного характеру", тобто: два полковники — три Гетьмани. Дійсно, за підтримки польського двору та кримського ханства "невпевнені у собі" полковники "об-

роблялися" щодо вбивства небажаних Гетьманів шляхом перевороту або банального знищення.

Але козацька старшина, особливо Гетьман, відносно своїх особистих сотень не копіювало сліпо французький метод та практику. Як відомо, кожна нація та кожен народ мають свої особливості. Майже все керівництво особистої сотні проходило навчання у країнах Західної та Центральної Європи: Франції, Голландії, Польщі, на що витрачалися величезні кошти. Особиста сотня була прикладом поведінки, бо вона була, як кажуть, тінню самого Гетьмана. Служба в особистій сотні була не стільки за майновим станом, скільки за родинним. І якщо син чи брат за провину переводився з особистої сотні до звичайного реєстрового полку, на всю чоловічу частину родини накладалася недовіра. Тобто підбор та робота з кадрами державної охорони у козацькій державі, як кажуть, був на висоті.

Ще треба сказати, що особиста сотня була не тільки охороною і конвоем Гетьмана, а й військовим підрозділом спеціального призначення. Чисельні описи життя козацтва тих часів свідчать, що підрозділи самого Гетьмана, крім маленької частини, що залишалася при ньому, йшла в бій, як остання сила, на яку розраховує Гетьман.

Також з числа керівного складу особистої сотні відбиралися козаки для виконання функцій дикпур'єрів, охорони гостей Гетьмана, виконання окремих доручень за межами полкових областей або Січі, виконання рішень Генерального осавула, тобто приведення у життя вироку старшинського суду, перевірка біглих осіб, які прийшли до полку перед тим, як внести їх в кошовий список полку "компут". Це свідчить про те, що вже за часів козацької держави республіки роль та місце особистої сотні, як підрозділу державної охорони вже почало набувати той вигляд, який набули ці підрозділи усередині XIX сторіччя [8].

Таким чином, історія як наука констатує, що у 1649 році в Україні були утворені підрозділи державної охорони, функції яких виконували особисті сотні. А це вже можливість розпочати літочислення державної охорони України з відповідної дати.

Крім славетних походів до Дунаю та за Дунай, була ще одна функція козацького руху, а саме — забезпечення державної влади надійною державною охороною.

Мабуть, ще з тих часів і була закладена основа позапартійності державної охорони, гаслом якої з часом стало: "служити державі, закону, народу".

Початок XIX сторіччя був знаменним у тому плані, що після перемоги над Наполеоном війська російської імперії дійшли до Парижу. Але разом з перемогою над французькою агресією до Росії надійшов дух свободи вільної Європи. Першим кроком такої хвилі вільнодумства були дії товариства "декабристів" як у столиці, так і на півдні імперії, а саме — в Україні.

Саме після подій на межі 1825—1826 років у Російській імперії з'являється спецслужба, яка отримала славетно відому назву "III-тє жандармське відділення таємної поліції" під керівництвом Олександра Христофорича Бенкендорфа.

А вже після славетної російсько-турецької війни 1877—1878 років, коли братнім слов'янським народам Болгарії, Сербії та Чорногорії була подарована свобода, дух свободи прийшов і до Російської імперії. Разом з ним, як "погана сестра демократії", прийшла хвиля тероризму та замахів. Вже у 1880 році було скоєно більше десяти замахів на генерал-губернаторів та Великих Князів (Великий Князь — член царської родини, до яких належали брати імператора, його родичі по батьку).

У цей ж час Міністерство внутрішніх справ Російської імперії, яке очолював герой Балканської війни граф Микола Павлович Ігнат'єв, розробило низку заходів щодо оборони та захисту царських осіб. Але, як кажуть у нашій сусідній країні, "поки грім не гряне, мужик не перехреститься", до 1 березня 1881 року усі пропозиції залишались лише в "паперовому варіанті".

1 березня 1881 року став чорним днем календаря для російської монаршої родини. Саме в цей день був здійснений сьомий та останній замах на "царя-визволителя, Олександра — II".

Події 1 березня 1881 року не залишили без уваги жодного як в Російській імперії, так і за її межами. До цього дня історія знала лише один випадок тероризму проти своїх лідерів, який стався в Америці. Ні III-те відділення, ні козацький конвой, який був скоріше показним, ніж фактичною охороною, вже були не в змозі організувати належну безпеку голові держави. Наступила нова епоха в діяльності органів державної охорони — утворення системи, яка була б спроможна забезпечити безпеку імператору та його родині.

Лише після цієї трагічної події Міністерство внутрішніх справ Російської імперії почало діяти. Вже після приведення до трону сина Олександра II, його молодшого сина Олександра III було затверджено Положення "Объ учреждении охраны Его Императорского Величества и Августейшего семейства".

І все ж таки без "українського сліду" тут не обійтись. Справа у тому, що у кожній ідеї є автор, а, крім того, і виконавець. Автором ідеї державної охорони і її виконавцем була одна й та ж людина. Це Микола Павлович Ігнат'єв. Завдяки діяльності Ігнат'єва була утворена система охорони державної влади, яка майже не змінилася і понині.

Події 1905—1907 років, коли разом з так званим революційним рухом піднялася хвиля тероризму проти представників державного управління, показали, що, забезпечуючи державною охороною лише одну величну особу, держава втрачає інших державних людей, які стали мішенями для справжніх бандитів, які, до речі, ніякого відношення до істинно революційного руху, не мали. Тільки один приклад: за 1906—1907 роки від рук так званих бойовиків-революціонерів загинули: міністр внутрішніх справ, шість генерал-губернаторів, два генерали, один адмірал, три поліцейських полковника, два лідера фракцій I та II Державних дум, а також один Великий Князь. Тільки після таких втрат, діяльність державної охорони була "розповсюджена" на Раду Міністрів, Державну Раду та Державну Думу Російської імперії. Таким чином, основні державні інституції Російської імперії того часу, а не виключно її імператорської Величності, були забезпечені надійною охороною з боку держави. Сталося це у 1909 році, хоча ще у 1907 році окремим розпорядженням Голови Ради Міністрів був утворений підрозділ охорони царського Палацу. За час цілого сторіччя комендантська служба виявилася саме такою формою державної охорони, яка своєю універсальністю забезпечила собі і сьогодні гідне місце в системі надійної охорони органів державної влади. До речі, комендантська служба охорони, лише, крім особистої охорони її імператорської Величності, підпорядковувалася безпосередньо Голові Ради Міністрів імперії.

Період з 1911 до відомих подій лютого-березня 1917 років ніяк не зазначився на небезпеці т.з. "вищого керівництва держави", бо висновки, після вбивства Столипіна, нарешті були зроблені [9].

Після подій лютневої революції та припинення 300-річного панування монархії Романових новій буржуазно-демократичній владі на чолі з Тимчасовим Урядом необхідно було також забезпечити надійну державну охорону. Більшість особового складу Лейб-Гвардійських полків, за винятком офіцерського складу, продовжувало виконувати свої обов'язки щодо охорони будівель та приміщень. І це було дуже актуально, бо поліцейський апарат також перестав існувати, а підрозділи народної міліції ще не були утворені.

Якщо в столиці були підрозділи, які мали досвід роботи щодо державної охорони, то в Україні нічого подібного не було. Все приходилося робити, як кажуть, "з нуля".

Саме ж така, подібна ситуація, але й ще гірша, склалася і в Києві, коли новоутвореній українській автономії потрібно було "з нічого" починати утворення державної охорони. Враховуючи нестабільну ситуацію у російській столиці та відсутність самостійних підрозділів, а також необхідний досвід, перші підрозділи державної охорони України були утворені на базі козацьких куренів.

І це зрозуміло. Поліцейські підрозділи розігнали. На солдат та офіцерів, які поверталися з фронту, надії також не було, бо знову брати зброю в руки вони не хотіли. Залишився тільки один варіант — утворювати свої національні підрозділи. Це завдання було покладено Центральною Радою на військового міністра Семена Васильовича Петлюру. Хоча Україна у той час і вирішувала питання щодо широкої автономії, разом з тим, військово-поліцейське забезпечення було направлено на самостійний шлях розвитку. Відповідно до цього і почалися формуватися збройні загони.

Ім'я Семена Петлюри (подобається це кому, чи ні) увійшло в історію як першого керівника державної охорони України, бо саме на нього і були покладені завдання щодо надійної охорони Грушевського, Винниченка, Генерального Секретаріату та будівлі Центральної Ради. Семен Петлюра в питаннях утворення національної системи державної охорони був першим.

Весь простір колишньої імперії, від заходу до сходу, бурлив. Майже усі провідні сили, які були причетні до революційних подій, були зацікавлені в надійній охороні.

Найбільш проблемним для України був час з 1918—1921 роки, коли майже шоквартально змінювалася не тільки державна влада, а і сам курс розвитку держави. Центральна Рада, Українська Народна Республіка, Гетьманщина, Директорія, німецька та польська окупація. І це все лише за три роки [10].

Історія органів державної безпеки в Радянській Україні веде походження від 1918 року. Як відомо з історії, 20 грудня 1917 року була організована Всеросійська Надзвичайна Комісія (відома як "ВЧК") при Раді народних комісарів. 11 липня 1918 року на Всеросійській конференції Надзвичайної комісії було прийнято положення про "ЧК" де одним з завдань була охорона органів народної влади. З 1934 року органи державної безпеки. А разом з ними і державної охорони увійшли до новоутвореного наркомата НКВС ("НКВД"), точніше — до Головного управління державної безпеки.

Історія свідчить, що першим декретом З'їзду Рад був Декрет про мир, другим — про землю, а ось сьомим про охорону Смольного.

Після замаху на Ульянову-Леніна і з'явилася, тобто була утворена команда охорони, з якої з часом і вийшла всесвітньо відома 9-та служба КДБ (державна охорона).

З 1925-го року охорона державної влади стала,

дійсно, державною. Не тільки в Москві, а й у столицях союзних республік охорона органів державної влади підпадає під контроль, партійний контроль. Саме з цього часу підрозділи "ВЧК-ГПУ-ОГПУ" стають "бойовим загоном партії".

1 грудня 1934 року стало днем провалу роботи органів державної охорони, коли майже на робочому місці було вбито другу особу в партії, "можливого приємника" самого Іосифа Віссаріоновича — Сергія Мирославича Кірова.

Вбивство Кірова С.М. наочно довело необхідність повної реформи системи державної охорони, як в столиці країни, так і в місцях тимчасового перебування державних осіб.

На цей же час приходяться і дії щодо утворення у складі першого управління нової організації, а саме: гаражу особливої норми (ГОНу), яка й досі існує в системі державної охорони тільки, на жаль, Російської Федерації [11].

Трагедія 22 червня 1941 року виявила необхідність захисту не тільки кожної десятини землі, а й органів державної влади. Якщо питання безпеки для державного керівництва у Москві стояло ще на майбутньому порядку денному, то для керівництва Білорусії та України воно було актуальним з першого дня війни. Завдяки оперативним діям співробітників органів державної охорони керівництво союзних республік Білорусії та України не тільки було врятоване від можливого захоплення спецслужбами Німеччини, а й змогло зайняти керівні посади у партизанському русі на їх територіях.

Цей період для органів державної охорони був важливішим іспитом. Взагалі, під час війни співробітники державної охорони знаходилися на лінії фронту, поза нею, а також на постійній лінії вогню "без правил". Достатньо згадати тільки один художній фільм "Тегеран — 43", щоб зрозуміти рівень навантаження на співробітників охорони. Але ж це тільки один епізод, який увійшов у скарбницю кіномистецтва. Крім того, треба враховувати, що безпеку лідерів країн антигітлерівської коаліції у Тегерані, Ялті та Потсдамі на всі 100% забезпечили вітчизняні органи державної охорони.

Після Другої світової війни досвід співробітників вітчизняної державної охорони знову був потрібним. Достатньо згадати, що керівниками особистих охорон лідерів Болгарії, Польщі, Східної Німеччини, Чехословаччини, Албанії та Монголії були саме наші земляки.

Після Великої Перемоги завдань у співробітників державної охорони стало ще більше. За часів так званої "холодної війни" кількість попереджень про ймовірні замаху реєструвалися сотнями на рік. Влітку 1946 у складі Міністерства державної безпеки СРСР було утворено управління охорони. А в листопаді того ж року було створено відділ охорони Міністерства державної безпеки УРСР [12].

1953 рік став найважливішим у житті та діяльності органів державної безпеки, особливо для підрозділів державної охорони. Керманич усіх чекістів Лаврентій Берія першим зрозумів роль та місце органів державної охорони, а тому видав такий наказ-розпорядження, яким підпорядкував їх безпосередньо собі.

Органи державної безпеки знову чекала реформа. Через рік після смерті Сталіна та завершення "берієвської епохи" при Раді міністрів СРСР та союзних республік було утворено союзний та республіканські Комітети Державної Безпеки, до складу якого і увійшла 9-та служба КДБ.

За часів так званого політичного застою, співробітникам 9-ї служби КДБ УРСР довелося працювати у постійному навантаженні. Постійні приїзди керівництва Радянського Союзу до Києва та Криму, збільшення кількості офіційних міжнародних делегацій, які відвідували Україну, були саме тим каталізатором, завдяки якому і була утворена служба. Саме тому 3 липня 1975 було створено 9-ту Службу КДБ при Раді Міністрів УРСР завданням якої було: охорона членів Політбюро, забезпечення охорони і безпеки маршрутів пересування осіб, які охоронялися, охорона адміністративних будинків, згодом в оперативному обслуговуванні. Служби знаходилися режимні зони, спец. траси, палаци культури, спец. комплекси в театрах та інших видовищних закладах, мисливські господарства [13].

ВИСНОВКИ

Історичний досвід свідчить про багатогранність розвитку державної охорони в Україні, який неможливо скидати з рахунків при організації державної охорони на сучасному етапі.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Вивчення та узагальнення історичного розвитку державної охорони, організаційно-правових аспектів становлення інституцій державної охорони за часів Київської Русі, козацької доби, Російської імперії, Центральної Ради, Гетьманату, Директорії та Радянської України дає основу для розробки принципів і підходів з реформування системи державного управління у сфері забезпечення безпеки посадових осіб та нормального функціонування державних органів, створення ефективної реалізації повноважень органів державної влади України у цій сфері.

Література:

1. Філософія політики: корот. енцикл. слов. / [авт. — упоряд. В.П. Андрущенко та ін.]. — К.: Знання України, 2002. — 670 с.
 2. Юридична енциклопедія / [отв. ред. Б.Н. Топорнин]. — М.: Юрист, 2001. — 1272 с.
 3. Литвин В.М. "Форма державної організації Київської Русі та модель взаємодії владних інститутів". — К.: 2002. — 237 с.
 4. Рибалка І.К. Науково-методичне видання "Державний устрій Київської Русі". — К.: 2005. — 185 с.
 5. Толочко П.П. "Давня історія України" Книга 2. — К.: 1995. — 286 с.
 6. Бережинський В.Г. Збройні сили княжої доби. — К.: 1995. — 146 с.
 7. Кириченко Б. За честь, за славу, за народ. — К.: Синопис, 2009. — 32 с.
 8. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків. У 3-х т. — К.: Наукова думка, 1990. — Т. 1. — 277 с.
 9. Архів Федеральної служби охорони Російської Федерації [веб.сайт]. — Режим доступу: www/fso.gov.ru.
 10. Управління державної охорони України [веб.сайт]. — Режим доступу: www.do.gov.ua/udo/.
 11. Петров Н.В., Скоркин К.В. Кто руководил НКВД в 1934—1941. — М., 2001. — 357 с.
 12. Панчинский А.А., Тумшие М.А. Щит расколотый мечом. — М., 2007. — 264 с.
 13. Органи державної безпеки Київщини (1917—2006) у фотографіях та документах. — К.: Діапринг, 2006. — 408 с.
- Стаття надійшла до редакції 04.04.2011 р.*